

**”Tack och lov för alla
härliga fotografer”**

ARBOGAS FOTOGRAFER 1839-1950

En sammanställning gjord av **Lennart Öst** år 2009.
Dessutom ”Förändringens tid” om fotografer och
fotoaffärer efter 1950.

TACK OCH LOV FÖR ALLA HÄRLIGA FOTOGRAFER

finns det all anledning att utbrista. Tack vare dem har Arboga Museum i dag en jättestor och fin bildsamling som kan berätta om livet i Arboga förr i tiden.

Följande sammanställning över fotografer som varit verksamma i Arboga bygger till stor del på "Arbogas fotografer 1859-1945" från 1997. Uppgifterna kommer från en genomgång av Arboga tidning från 1850-talet och framåt, men också på egna anteckningar som gjorts under årens lopp. I denna utgåva har bl a tillkommit något om fotografer och fotoaffärer efter 1945. Det kan ha funnits fler fotografer än de som är upptagna i förteckningen, t ex sådana som inte annonserat i tidningen utan kanske gjort reklam på annat sätt. När t ex Axel Rydin öppnar ateljé annonserar han "övertagit atelieren i Styrman Östlings gård". Vem som drev rörelsen där före honom har inte gått att fastställa. Några bilder från andra fotografer än de som är upptagna i förteckningen är inte kända men kan naturligtvis förekomma. I Museets arkiv finns cirka 600 s.k. visitkort som är inglasade och därför kan inte fotografens namn utläsas.

Tyvärr har inte tid och arbetsförmåga räckt till att i någon större utsträckning få fram uppgifter om de olika fotografernas levnadsöden. Sammanställningen kan kanske ändå ha sitt intresse.

Stavningen i de annonstexter som återges har i viss mån moderniserats.

Arboga i mars 1997 och i januari 2009

Lennart Öst

”VÄRLDEN KOMMER ALDRIG MER ATT BLI VAD DEN VARIT”

Fotografin var född. När fransmannen Daguerre år 1839 presenterar Daguerreotypin slår han verkligen världen med häpnad. Solteckning, kom metoden att kallas i svenska tidningar.

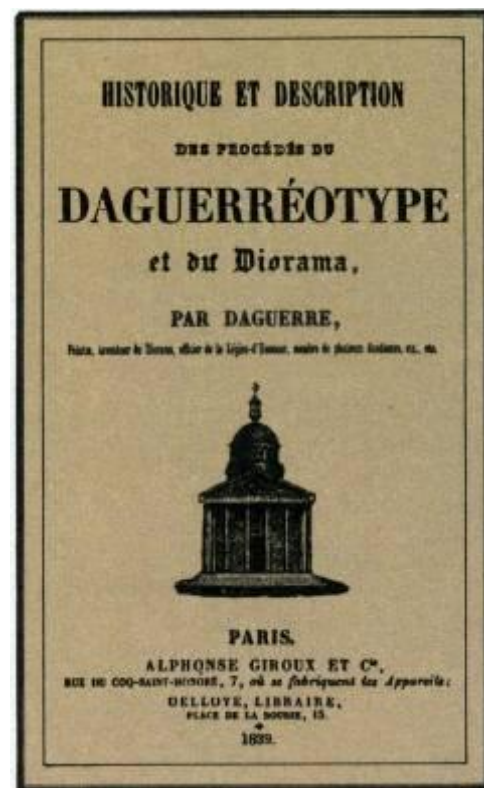
Det var många som vid den här tiden var nära att kunna presentera en fungerande metod för fotografering. Redan på 1700-talet visste man om kamera obscura – gjorde man ett runt hål i ena sidan på en fyrkantig låda kunde man på motsatt sida inne i lådan se en upp- och nedvänd bild av motivet man riktade lådan mot. År 1839 hade vetenskapliga framsteg gjort det möjligt att också bevara den bilden.

Även om man redan på 1700-talet

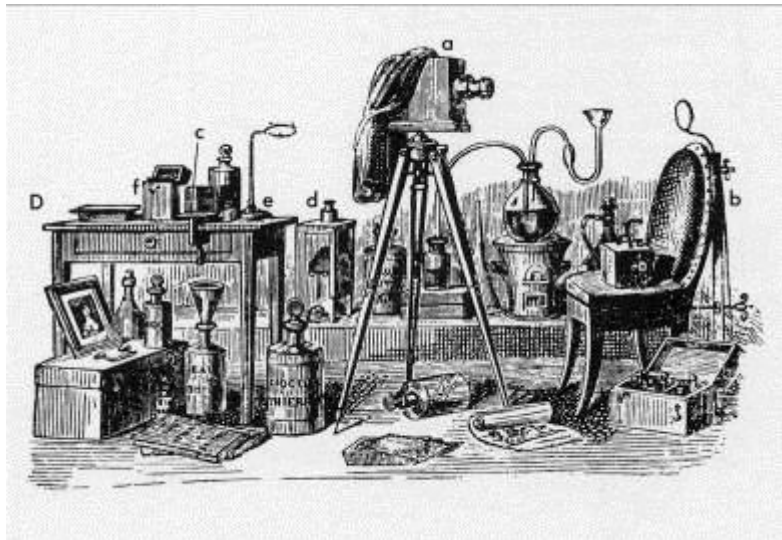
väl kände till de optiska och kemiska förutsättningarna för fotografering skulle det ta lång tid, ända in på 1830-talet, innan någon kunde presentera en fungerande metod att framställa bilder. Den som fick äran att vara den förste var fransmannen Daguerre som år 1839 presenterade Daguerreotypin.

På hösten samma år gav Daguerre ut en liten skrift med beskrivning av metoden. Översatt till svenska fick den titeln ”Daguerrotypen, theoretiskt och praktiskt beskrifven, med 6 plancher”. Redan till jul samma år kom boken, som omfattade 70-talet sidor, ut på svenska utgiven av A Bonniers förlag, som i den passade på att annonsera att ”fullständiga Daguerre’ska apparater införskaffas genom A Bonnier”. Kanske blev man därmed den första svenska fotogrossisten.

Daguerrotypen var inte någon pappersbild utan en kopparplåt som polerats och försetts med ljuskänsligt skikt. Efter exponering och framkallning kunde man, när plåten belystes, se en positiv bild. Det var ett omständligt arbete att åstadkomma en bild och det krävdes en imponerande uppsättning apparater och kemikalier.

Metoden beskrevs som ”en av de viktigaste och mest förvånande kemiskt-optiska uppfinningar inom den sköna konstens område som utmärkt detta århundrade”. Utvecklingen av fotografin kom att gå väldigt snabbt tack vare att den franska staten köpte uppfinningen och ”skänkte den till världen”. Det blev fritt fram för alla att

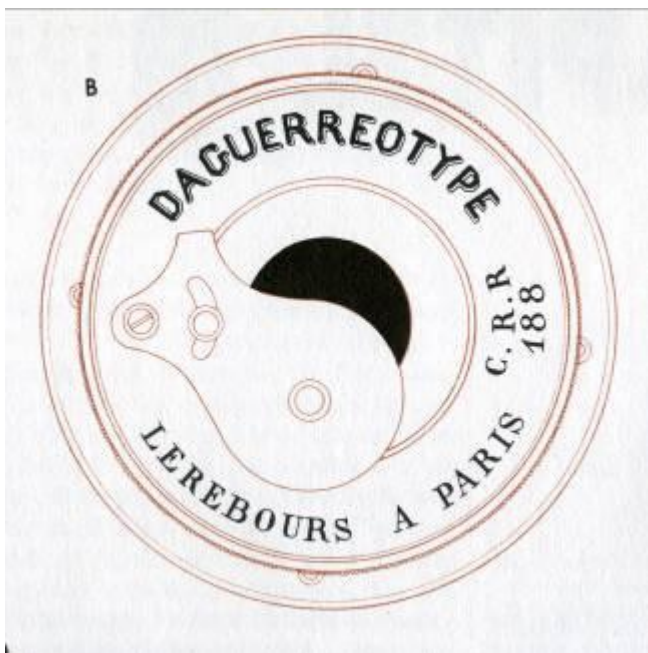

arbeta vidare på den och försöka utveckla och förenkla processen. Uppfinnaren belönades av den franska staten med en årlig livränta på 10.000 francs. Beloppets storlek vittnar om att uppfinningen ansågs som betydande.

Redan på 1840-talet började fotografer resa runt i vårt land för att ”porträttera” folk. De stannade endast några dagar på varje plats, kund-underlaget var ännu blygsamt. Det första fotografibesöket i Arboga som det finns belägg för daterar sig till den 10 juni 1859, men helt säkert hade den fotografen haft föregångare. Vad som talar för det antagandet är de båda Daguerreotyper av arbogabor som finns bevarade på Museet. Sådana bilder togs i huvudsak endast under 1840-talet. Vid den här tiden – 1950-talet - hade bilder på papper eller glas ersatt Daguerreotypen.

De första fotografierna hade ett besvärligt arbete. Det krävdes förutom kameran en omfattande utrustning, vilket framgår av ovanstående illustration, som visar allt som var nödvändigt. Plåten måste också behandlas omedelbart före och framkallas direkt efter exponeringen. För tagningar utanför ateljén var det därför nödvändigt att ha med någon form av mörkrum.

För fotografering utomhus var det nödvändigt för fotografen att ha med någon form av mörkrum. Bil och tåg fanns ännu inte, hästskjuts och apostlahästar var det som fanns att tillgå. Därför fick ofta en ”uppfällbar skottkärra” utgöra mörkrummet.

GLÄDJANDE NOG

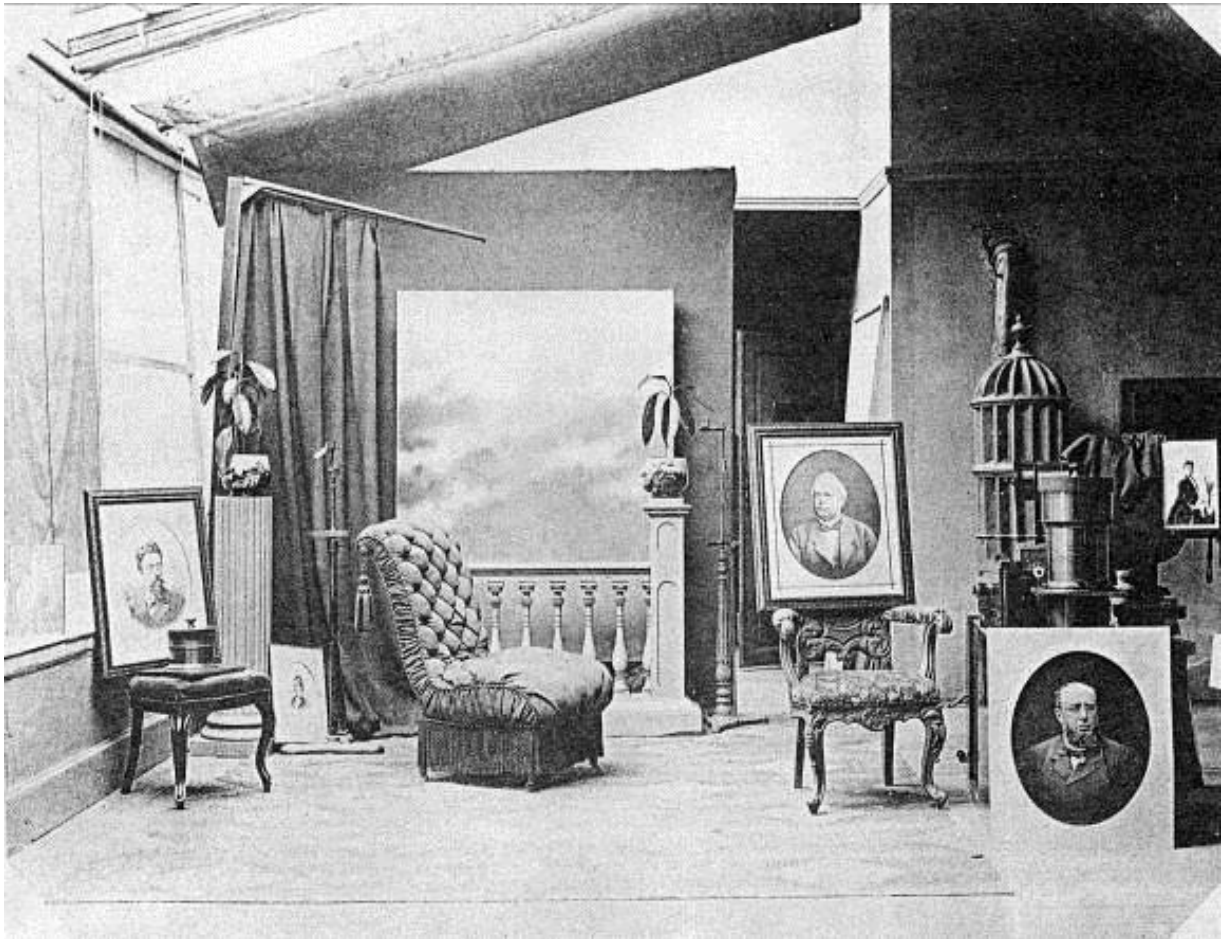
finns i Arboga Museums samlingar två Daguerreotyper bevarade. Det är givetvis de äldsta bilderna i arkivet. Tyvärr finns inga uppgifter om vilka personer som förekommer på bilderna. Däremot finns en intressant anteckning bilagd ena bilden:

Denna Daguerreotyp tafla med nio Porträtt skall efter min död tillfalla vännen Aug Holmberg.

J O Rosendahl

Det finns anledning tro att undertecknaren möjligen kan vara någon sonson eller släkting till Arbogas berömda alrotsmästare Anders Jacob Rosendahl. Enligt uppgift lär Rosendahl aldrig fått några egna barn, men hans första hustru hade i två tidigare äktenskap fött nio barn och kanske de antog namnet Rosendahl.

Aug Holmberg var grosshandlare och hade sin rörelse i hörnet av Stora Torget där Beckers glas senare fanns i många år.

DE GAMLA ATELJÉERNA

hade ofta en praktfull rekvisita och inte minst en rikhaltig uppsättning bakgrunder.

Daguerrotyp=Porträtter.

På sin genomresa till Stockholm kommer undertecknad att i åtta dagar uppehålla sig här i Staden, och rekommenderar sig därför hos ärade Publiken med porträttering genom Daguerrotyp. Den person, som önskar sin bild spegel-likt återgifwen, behöfwer, för sådant ändamål, endast omkring en half minut, underkasta sig beswäret att sitta. Porträtteringen försiggår i Herr Handlanden C. N. W. Sundahls hus, från kl. 8 f. m., till kl. 5 e. m.; och blifwer priset för ett enfärgadt porträtt 8 R:dr, samt för ett kollo-reradt, begge med guldsilverdragning, 10 R:dr, allt R:gs. Under denna tid finnas Daguerreotyp=Porträtter i härvarande Wollada att bese.

W i l l m a n n,
från Berlin.

Annons den 21 maj 1844

Redan på 1840-talet började fotografer resa runt och fotografera. Ofta kom de till en stad, stannade några dagar och reste så vidare. Med stor säkerhet kan man anta att dessa fotografer också dök upp i Arboga. Som redan nämnts finns två sådana bilder, Daguerreotyper, bevarade på Arboga Museum.

Det var fråga om mycket långa exponeringstider och det gällde att kunna sitta still. Därför fotograferade man endast barn äldre än tre år.

LUDVIG SIEMERS

Den 10 juni 1859 finns i Arboga Tidning den första annons om fotografisk verksamhet som jag kunnat hitta.

PORTRAITERING

försiggår dagligen emellan kl 10 fm

och 4 em hemma i mitt logis

Arboga den 9 juni 1859

Ludvig Siemers

Boende i Herr Le Cogs hus.

(Le Cogh var bryggare i Arboga och ägde den Montanska gården på söder, utefter Kapellgatan mellan Storgatan och Trädgårdsgatan". S Rydbeck i Arboga Minnes årsbok1981)

FOTOGRAFERAR ÄVEN UTANFÖR ATELJÉN

Ett par veckor senare annonserar Siemers: ”Portraitering. Undertecknad tillbjuder sig att även på landet inom cirka 2 mils avstånd från Arboga avtaga porträtter så vida ett antal av 10 garanteras”.

Några bilder tagna av Siemers är inte kända.

FOTOGRAFIPORTRÄTTER

från Carlmans atelier i Stockholm Fotografier på såväl glas som papper kunna fr o m nästa veckas början erhållas då tid och ställe närmare kommer att angivas.

Fotografen heter R Sellström och annonsen är införd i Arboga tidning den 7 oktober 1859.

En annons något senare berättar att ”Fotografiporträtter verkställes alla dagar såväl vid mulet som klart väder kl 10 fm till 4 em i Le Cogs gård. Vistelsen bliver bara en vecka”.

SELLSTRÖM ÄR TILLBAKA

år 1860 ”för ännu en kort tid” och fotograferar även nu i Le Cogs hus. ”Vistelsen bliver bara en vecka”.

Några bilder tagna av Sellström är inte kända.

Tydligen är fotografier populära i början av 1860-talet. Lundberg & Bergströms bokhandel annonserar då:

FOTOALBUM

till goda priser från kronor 1.75

P J BERGH

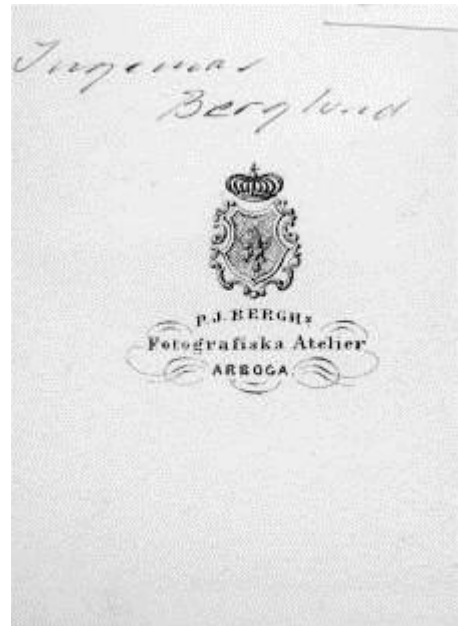
Den första fotografen som stannar en längre tid i Arboga är P J Bergh som kommer till Arboga den 5 juni 1863

UNDERTECKNAD

vilken någon tid kommer att uppehålla sig här i staden, rekommenderar sig för utförande av allt vad till fotografin hör efter nyaste och bästa metoder, såsom avtagande av porträtter på papper eller glas i flera formater. Endast lyckade och felfria bilder utlämnas. Öppet alla dagar från 9 fm till 3 em.

P J BERGH

Annonsen, en tvåspaltig sådan, återkommer efter några dagar och efterföljs senare av enspaltig annons.

Bilden t v visar ingenjör Berglund

Visitkortets baksida skulle snart bli platsen för en påkostad och fantasifull reklam för ateljén ifråga. J P Bergh håller sig till ett något blygsammare utseende på sina baksidor.

Porträtt tagna av J P Bergh.

T v metodistpredikanten Carl Henriksson, Hellby, Säterbo, och på bilden t h Mathilda Wigholm

P J Bergh hade sin ateljé hos en änkefru Rydin, troligen den fru Rydin som bodde i kvarteret Helge And gränsande mot Stora Torget.

Ännu i april 1864 finns J P Bergh kvar i Arboga. Nu annonserar han bilder i visitkortsformat av nyss avlidne prosten. På grund av dåligt tryck är namnet svårläst, kan möjligen vara Fröjt.

BERGH BLIR FOTOGRAF I LINKÖPING

Bland de foton av J P Bergh som finns på Arboga Museum finns också ett där på baksidan är tryckt: "Fotograf J P Bergh, Norrköping, Nya Torget 25". Enligt Nordiska Museets uppgifter skulle Bergh ha varit verksam i Arboga även 1865 för att därefter troligen etablera sig i Linköping.

C J HEDWALL

FOTOGRAFIER

på glas, papper, visitkort, stereoskop och transparenta bilder utföres efter nyaste metod av undertecknad uti källarmästare Bodins ateljéer. Mitt vistande bliver endast en kort tid.

C J O Hedwall

Källarmästare Bodin bodde i kvarteret Helge Kors i den del som gränsar mot Stora Torget.

Annonsen infördes den 8 och 29 april 1864. I ny annons i juni meddelar Hedwall att han ”reser på måndag”.

Även Hedwall håller sig med blygsam baksida på sina visitkort.

Två bilder finns bevarade efter Hedwall. T v fotografens värd i Arboga, källarmästare Bodin, och t h doktor Sparrman, som också förekommer på andra tidigt tagna bilder.

FOTOGRAF AXEL RYDIN

Den hittills mest stationära fotografen heter Axel Rydin och etablerar sig i Arboga i januari 1866. Efter 2 år meddelar han att han avflyttar i april. Ett halvår senare är han fortfarande kvar och överlåter då ateljén till Henrik Rydin.

När Axel Rydin etablerar sig är det på en för fotografer ny adress – styrman Östlings gård, senare kallad Spangenbergsska gården som kommer att bli adress för många kommande fotografer.

UNDERTECKNAD

som övertagit härvarande fotografi ateljé får härmed äran rekommendera sig till förfärdigande av vad till fotografin hörer såsom stora och mindre porträtter, visitkort, vyer, stereoskopbilder, transparenta fotografier, copieringar, oljemålningar, lithografier, kartor m m. Ateljén är öppen från 11 fm till 1 em.

Arboga den 30 januari 1866

Axel Rydin

Öppettiden visar att man är beroende av dagsljuset för fotograferingen. Axel Rydin tycks vara medveten om reklamens betydelse – han återkommer med inte mindre än fem annonser.

På bilderna Emil August Gerzelius t v och O M von Platen t h.

HENRIK RYDIN

FOTOGRAFIATELIEREN

uti styrman Östlings gård. Undertecknad, som övertagit denna, får härmed äran tillkännagiva att densamma fr.o.m. denna dag hålles öppen alla dagar från 10 fm till 2 em. Priset på varje dussin är 4 rdr och för varje halft dussin 2 rdr 50 öre.

Arboga den 1 oktober 1868

Henrik Rydin.

Några bilder tagna av Henrik Rydin är inte kända.

P M LINDSTEDT

UTI P M LINDSTEDTS

fotografiska Ateljéer i Arboga (Herr Östlings hus) tages porträtter dagligen utan avseende på väderleken.

Det är 1868 som han för en kort tid verkar i Arboga. Några bilder av honom är inte kända.

EN MÄRKLIG ANNONS

Mitt bland annonser om nya ateljéer kan följande läsas: ”ett serledes intressant experiment hvarigenom hvar och en kan med några droppar vatten genast frambringa en fotografibild”.

Någon ytterligare information meddelar annonsen inte

C A JOHANSSON

Nu gör fotografen och redaktören, ägaren av Arboga Tidning, sin entré och kommer att vara den dominerande fotografen i nära tio år framåt i tiden. Han övertar troligen Lindstedts ateljé för han anger som adress herr Östlings hus, (Spangenbergsska gården) där förutom Lindstedt också Axel och Henrik Rydin haft sin verksamhet.

SOM P M LINDSTEDTS

fotografiska ateljéer i Arboga nu undergått en större förändring får jag härmed rekommendera mig uti respektive personers åtanke och hoppas att de som hedra mig med sina besök skola bliva fullt tillfredsställda med mina arbeten.

C Aug Johansson

Som den tidningsman Johansson är kommer han periodvis att annonsera flitigt i Arboga tidning. Något märkligt är, att när han stänger för en månad, meddelar han detta med inte mindre än 8 annonser. När han så öppnar igen blir det bara en enda annons.

FOTOGRAFERAR VYER, LANTEGENDOMAR, FARTYG M.M.

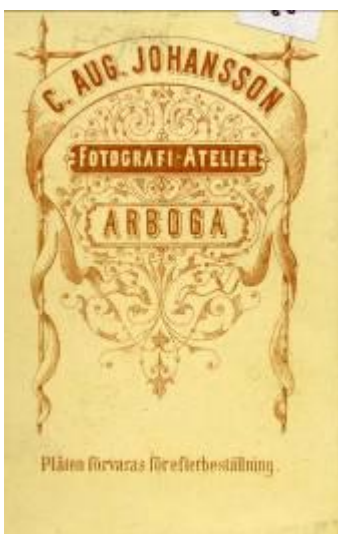
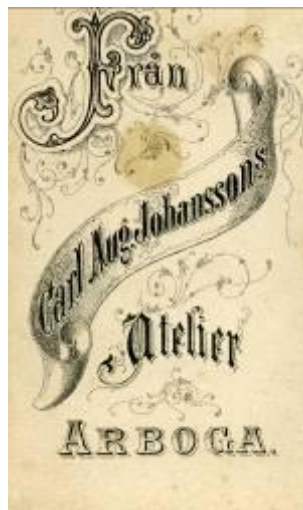
Fotografering utanför ateljén nämns inte ofta i några annonser. I februari 1873 annonserar emellertid Johansson – som nu skriver sitt namn C Aug Johansson – att han gärna åtar sig fotografering av ”större vyer av lantegendomar, hus och fartyg”. Nu är han inne i en period av flitigt annonserande. Inför julen 1874 berättar annonser att ”Stora fotografiporträtter äro särledes passande till julklappar”.

”De vilka önska erhålla porträtter till jul, större eller mindre, retoucherade eller oretoucherade, torde snarast göra sina beställningar ty en bortresa gör att ateljén bliver stängd en åtta dagar före jul”. Trots att man nu är inne i den mörka årstiden går det tydligen bra att fotografera.

SKICKLIGT BITRÄDE FRÅN STOCKHOLM

C Aug Johansson har inte visat några livstecken på länge. När han nu får en konkurrent börjar han åter annonsera. Han har nu fått ny ateljé i f d ålderman Södermans gård på Kapellgatan 3 och 9 och har nu förstärkt firman med ”ett skickligt biträde från Stockholm vilket alltid är tillstädes att emottaga beställningar”. Hans motto är nu: Noggrannhet, billighet och skyndsamhet.

Den 12 september 1870 annonserar han om förgyllda ramar tillverkade av N V Johansson i Köping. Det är sista gången Johansson och hans ateljé finns med som annonsör i tidningen. .

Bilder tagna i Johanssons ateljé
Uppe t v kakelugnsmakaren .
Oskar Fahlström, uppe t h Albert
Myntzing och t h fru Lundström
från Röfors.

Johansson var den förste av
Arbogas fotografer som hade
lite mer påkostade baksidor på
korten.

E THEOFR. LINDBLOM

Det har en längre tid varit tyst och lugnt på fotofronten men nu dyker den 6 juli 1877 följande annons upp:

FOTOGRAFIATELJÉ

öppnad uti Spangenbergiska gården, är tillgänglig för foto av porträtt och grupper alla dagar från 10 fm till 4 em

E THEOFR. LINDBLOM

Lindblom återkommer med en liten blygsam 1-spaltig annons, därefter hörs inget mer från honom. Nedanstående bild av en mycket ung Gustaf Sörman, skicklig vid knypeldynan och vid pianot, men också något av en bohem.

WAHLSTRÖM & EDLUND

År 1880 etablerar sig två duktiga fotografer – August Wahlström och Mauritz Edlund - i Arboga. Troligen övertar de E Theofr. Lindbloms ateljé för de uppger adressen Spangenbergsgården – där för övrigt också C Aug Johansson hade ateljé före flytten till Kapellgatan.

Hade Wahlström varit verksam i Arboga redan tidigare? Det finns viss anledning att ställa den frågan då baksidan på en bild tagen på 1870-talet är försedd med texten ”August Wahlströms Ateljé, Arboga” Några andra uppgifter som tyder på att Wahlström funnits i Arboga redan tidigare har jag inte kunnat finna.

Det var inte ovanligt att de tidigaste fotografierna inte gärna fotograferade barn under 3-4 års ålder. Det var fråga om långa exponeringstider och det var svårt att få små barn sitta stilla. Nu lanserar Wahlström & Edlund något nytt som löser problemet: ”att en nyupptäckt snabbverkande apparat för porträttering av barn blivit införskriven”.

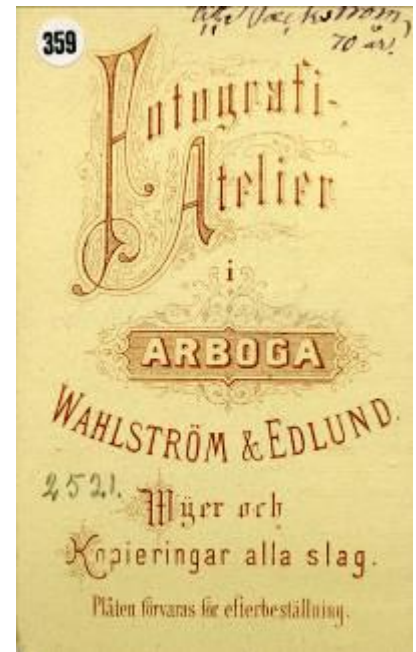
MAURITZ EDLUND

År 1883 är det Edlund ensam som driver rörelsen om man nu kan prata om ensam i den familjen. De tre döttrarna är nämligen också fotografer och så småningom skall i varje två av dem få egna ateljéer i Stockholm.

Edlund och hans döttrar har verkligen tjugig text bakpå sina visitkort – guldtryck på svart. Tyvärr gör inte trycket bilden rättvisa.

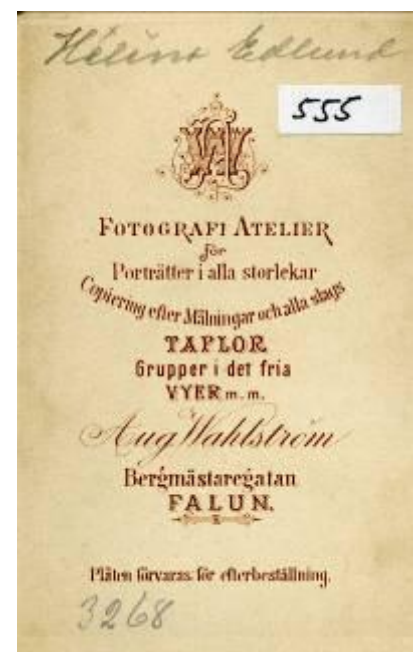
AUGUST WAHLSTRÖM

År 1883 delar Wahlström och Edlund på sig. I fortsättningen kommer Wahlström att fotografera i Falun, Borlänge, Nya Kopparberg, Linde och Hedemora.

Tv systarna Helen och Sally Edlund fotograferade av August Wahlström.

Bilden i mitten, Helen Edlund, fotograferad av August Wahlström

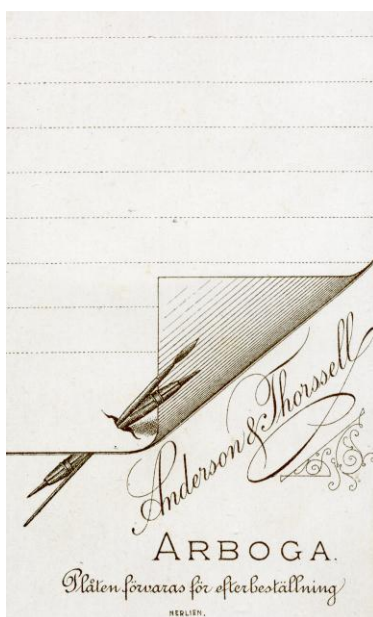
MAURITZ EDLUND

var en mycket skicklig och duktig fotograf och skall man döma av mängden bilder tagna av honom som finns bevarade, hade han säkert en stor kundkrets. Edlund startar också en filial i Kungsör i f d Rundgrenska gården. Det går bra att beställa vyer från Kungsör som "tages efter anmodan".

Tack vare torrplåtarna börjar nu amatörfotografer visa sig. En av dem som blir intresserad av fotografering är en järnsvarvare på Mekaniska Verkstaden. Så småningom skulle han bli den skickligaste fotografen Arboga haft.

Ovan båda okända, nere t h bokhandlare Janne Kiörkander, t v regementsveterinär Z Åbergh

Bilderna övre raden fr v Fru Edlund, mamma till fotografen Mauritz Edlund och t h Mauritz dotter Sally. I mitten hyttmästare Kalling.

Det var mycket vanligt att arbogabor åkte till angränsande städer och fotograferade sig. På nedre raden guldsmeden Hellsund – med giktringarna – besökte först Mauritz Edlund och for därefter till Stockholm och en hovfotograf med många medaljer och utmärkelser och lät potträttera sig själv och hunden.

Såväl Helen som Anna Edlund av fotograffamiljen Edlund i Arboga hade egna ateljéer i Stockholm. År 1893, efter 13 år som fotograf i Arboga, flyttade Mauritz Edlund sin verksamhet till Stockholm han också.

ATELJÉER VAR ATELJÉER OCH INGA FOTOAFFÄRER

De fotografer som hittills presenterats sysslade med att fotografera. Några egentliga fotoaffärer var inte vanliga men skulle snart bli det. Hasselblads katalog från 1900 är på 400 sidor har ett enormt stort utbud av kameror, objektiv och fototillbehör av de mest skiftande slag.

TORRPLÅTARNA - EN MINDRE REVOLUTION

Ända fram till 1880-talet hade det – som tidigare nämnts - varit nödvändigt att i mörkrum behandla plåten omedelbart före och framkalla den omedelbart efter exponeringen. 1880-talets torrplåtar togs emot med stor entusiasm. Nu kunde fotografen ta med sig några paket plåtar, ta sina bilder och framkalla dem vid hemkomsten eller när det passade. Mörkrum behövde inte längre medföras. Därför blev fotografering utanför ateljén nu vanligare och det är först fr.o.m. den här tiden som det finns bilder av stadsgator, industrier, skolor och olika sevärdheter i museets samlingar.

O WIKLUND

i Västerås är en fotograf som anammat torrplåtarna och nu annonserar i Arboga tidning. Kanske nackstödets tid i ateljéerna nu är förbi.

Efter långvariga försök har det lyckats undertecknad framställa torra fotografiplåtar vilka äro så känsliga att vid gott ljus fullständigt utarbetade bilder å dem kunna erhållas på kortare tid än en sekund..

Med dessa plåtar och en särskild därför konstruerad kamera kunna nu utan mörkrum eller medhavd vagn vyer och grupper i det fria upptagas.

Säljer även vyer från Västerås och bilder av natursköna platser i Dalarna.

AMERIKANSK GEM FOTOGRAFERING

uti gården nr 11, Stora Nygatan, mitt emot hotellet. Endast tre dagar, den 6, 7 och 8 ds. Pris för 6 porträtter 50 öre.

OBS Porträtten färdiga på fem minuter.

Det är de s k gatufotograferna som nu, år 1885, börjar dyka upp. Ett par år senare ännu en sådan fotograf, nu på garvare Bergqvists gård. Västerlånggatan 54. Ytterligare en gatufotograf tar vackra och varaktiga bilder till det ovanligt billiga priset 75 öre för ett dussin. Håller till på fru Grönbergs gård vid Norra Långgatan (Ahlöfsgatan). Varför två samtidigt – det är marknad i stan.

JÄRNSVARVAREN SOM BLEV ARBOGAS MÄSTERFOTOGRAF

I början av 1880-talet arbetade August Karlsson som järnsvarvare på Arboga Mekaniska Verkstad. Teknikens framsteg hade nu gjort att det blivit enklare att fotografera och därmed hade många amatörfotografer börjat dyka upp. En av dem var August Karlsson. Han blev så intresserad att han övergav arbetet på Mekaniska Verkstaden och började som elev hos den skickliga fotografen Mauritz Edlund i Arboga. Efter en tid där fortsatte han sin utbildning i en ateljé i Jököping innan han år 1887 återvände till Arboga och öppnade egen ateljé. Det finns anteckningar om att han ”fotograferade bakom norra väggen” vid föräldrahemmet Karlsro som låg strax norr om järnvägen vid Mekaniska Verkstaden.

Efter tre år kunde han den 5 september 1890 annonsera:

NY FOTOGRAFIATELJÉ

Undertecknad öppnar den 5 dennes ny tidsenlig fotografiateljé vid Karlsro i närheten av Mekaniska Verkstaden. Med iakttagande av de stora uppfinningar och förbättrade arbetsmetoder som hittills gjorts inom denna bransch utföres porträttering, vyer och grupper i olika storlekar.

Arboga den 1 september 1890

AUGUST KARLSSON

ATELJÉ VÄSTERGÅRDEN HETER DEN NYA ATELJEN

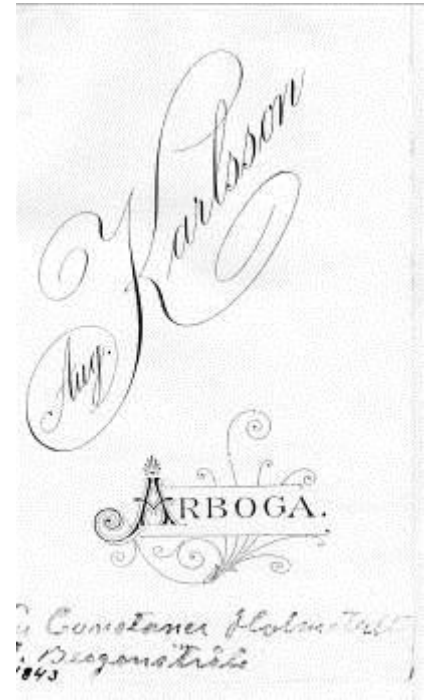
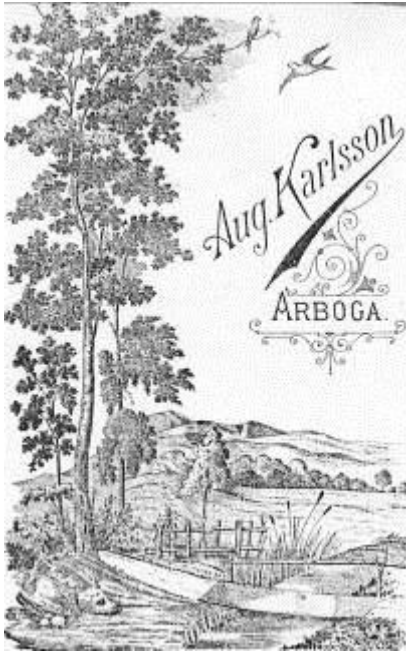

August Karlsson kommer att vara verksam i Arboga till 1902. Han köper då Carl Nilssons Ljustrycks- & Förstoringsanstalt i Norrköping som han innehar i fyra år. Därefter återvänder han till Arboga och ”återtar ledningen”. Under Augusts tid i Norrköping har hans syster Hulda varit Västergårdens fotograf.

Som många andra fotografer verkar det som om August Karlsson har oro i kroppen eller tycker han möjligen att Arboga är en för liten stad för honom. Det blir en ny flytt, denna gång till Åbo i Finland där han övertar Ateljé Hellas.

Bilden t h är den enda som vi känner till från hans tid i Norrköping

På bilden t v ses mjölnaren Sundberg från Höjens Kvarn. Personen t h okänd

EN OLYCKLIG FLYTT

August är nu lyckligt gift men känner ändå oro i kroppen och vill komma till en ny plats. Hustrun är inte förtjust i flytten men August är envis. Paret köper Ateljé Hellas i Åbo i Finland men det blir en olycklig flytt. Efter en kort tid dör hustrun

August tar hennes bortgång mycket hårt och får skuldkänslor för att han genomdrev flytten. Det är en mycket bitter och deprimerad man som 1924 återvänder till Arboga för att ”slå sig till ro”. August avlider den 7 maj 1936. Makarna hann få tre barn, Rune eller Runo, lärare i Norrköping, de båda andra, en dotter och en son, vet vi inget om.

På bilden August Karlsson och hans hustru

AUGUST – EN RESANDE FOTOGRAF

När August Karlsson år 1887 återvänder till Arboga efter sin utbildning, senast i Jönköping, har han ännu ingen riktig ateljé. Han fotograferar ”bakom norra väggen vid föräldrahemmet”, men han är också en resande fotograf. Av hans papper kan man utläsa att han ofta ”for norr över” för att fotografera industrier, järnvägsstationer och andra byggnader samt människor, inte minst grupper. Lyckligtvis blev jag på 1950-talet ägare till Karlssons efterlämnade negativsamling – bortsett från huvudparten av porträtten. En stor del av bilderna visades vid en utställning i bibliotekets galleri år 1989. I dag ingår dessa bilder i Arboga Museums stora bildsamling.

AUGUST – EN JORDGUBBSODLARE

Aina Bäcke, vars föräldrar bodde i samma hus som August Karlsson, minns att hennes mamma ofta bjöd honom på kaffe. Han gillade sockerkakan det bjöds på och på sommaren kom han som tack för kaffet med jordgubbar som han själv odlat.

AUGUSTS SYSTER HULDA FÅR EGEN ATELJÉ

Sin önskan om att få en ateljé inne i Arboga har August Karlsson inte lyckats förverkliga och han flyttar därför till Norrköping i fyra år. Under tiden är det hans syster Hulda som ensam tar hand om Ateljé Västergården.

PÅ FÖREKOMMEN ANLEDNING

meddelas att den stora prisnedsättning av fotografier från vår atelie fortfarande pågår såsom ersättning för den långa vägen hitut.

Fyra år senare annonserar Hulda att ”vägen lönar sig. Fotografier. väljorda, hållbara av bästa material. 1 dussin matta för 5 kronor, 1 dussin blanka för 4 kronor. Öppet vardagar ½ 9 fm till 6 em, söndagar 1-4 em.

Fotografen Hulda Karlsson bland vänner. Ett fint exempel på syskonen Karlssons fotograferingskonst.

AUGUST ÅTERVÄNDER.

År 1906 återvänder August till Arboga och ”återtar nu ledningen”. I den pågående Konst- & Industriutställningen har han blivit prisbelönt för sina arbeten. Om detta skriver han ”och vad det vill säga kan endast den fatta som deltagit i en sådan svår tävling”. Han hänvisar till sina skyltlådor där man kan se prov på prisbelönda bilder i konstnärlig modern inriktning.

FRÖKEN FORSBERG EN VIKTIG PERSON

Några uppgifter om att August Karlsson skulle haft någon anställd fotograf eller elev har jag inte kunnat finna - förutom fröken Forsberg förstås. Hon hade en mycket viktig uppgift – hon var nämligen retuschös. Folk skulle se vackra ut i ansiktet. Födelsemärken, ärr, bruna fläckar och allt vad det kunde vara skulle bort. Huden skulle vara slät och fin och utan rynkor när kunden hämtade sina bilder. Mestadels gjordes retuschen på plåten, negativretusch, men det förekom också positivretusch – d v s korrigerar direkt på bilden.

ANGELUTSTÄLLNINGEN SOM BLEV KARLSSONUTSTÄLLNING

När jag i början av 1990-talet gick igenom alla tusentals gamla bilder som fanns på Arboga Museum kom jag också till Angelsamlingen. När fotografen Gustaf Angel upphörde med sin verksamhet såg dåvarande intendenten vid museet, Hanna Hartelius, till att hans negativsamling kom till museet. Det rörde sig om cirka 3.600 negativ varav många glasplåtar.

Vid genomgången upptäckte jag minst 200 porträtt som höll mycket hög klass och beslöt tillsammans med intendenten Magnus Hagberg att ordna en Angelutställning. Jag förvånades något över att just dessa drygt 200 bilder höll så hög klass medan övriga porträtten var av mer normal kvalitet. Ännu mer förvånad blev jag när jag började studera klädseln. Angel hade fotograferat på 1920-30-talen och jag tyckte klädseln såg äldre ut. En bunt på 10-15 bilder skickades till Nordiska Museet som snabbt kunde konstatera att bilderna måste härröra från 1890-talet. Det stod snart klart att de finaste bilderna var tagna av August Karlsson och att han, när han upphörde med sin verksamhet, hade överlåtit dessa negativ till Angel. Så skedde ofta fotografer emellan. Hastigt och lustigt blev den planerade Angelutställningen en August Karlssonutställning.

LUTHERUS SCHRIVER ANDERSSON

Den här fotografen övertar 1893 Mauritz Edlunds ateljé som får namnet F d Edlunds atelieren. Trots att han endast stannade ett år skulle han ändå hinna tala om sig. Mera om detta längre fram.

AUGUST IRRITERAD PÅ BYGGNADSNÄMNDEN

TILL MINA ÄRADE KUNDER

På grund av byggnadsnämndens utslag har jag förhindrats infria löftet om min fotografiska ateliers inflyttande till Arboga detta år. Då den beslutade flytten grundade sig på en stor kundkrets enträgna och välvilliga uppmaningar är det för mig ännu större anledning framföra min ursäkt men jag har gott hopp om alla hinders undanröjande och planens förverkligande. Min atelier är alltid uppvärmd.

August Karlsson

Visserligen har Mauritz Edlund flyttat men två nya har kommit i stället. Troligen retar han sig på den utökade konkurrens och annonserar. ”Får jag på förekommen anledning förklara att jag ej har det ringaste med f d Edlunds atelier att skaffa”. För att särskilt påpeka att budskapet är viktigt framförs det i fyrspaltig annons med fingrar som pekar mot texten.

Andersson, som övertagit Edlunds ateljé annonserar: Med anledning av Herr Aug Karlssons tillkännagivande får jag äran upplysa att Herr Karlsson aldrig haft och ej heller har det ringaste med f d Edlunds ateljéer att göra varför det är oförklarligt för mig varför han därom meddelar”.

NU STARTAR ANNONSKRIGET

Nu följer ett långvarigt annonskrig mellan Karlsson och Andersson. Varje vecka och ibland i varje nummer av Arboga Tidning – den utkommer två gånger i veckan – kan läsarna på bästa plats, längst upp på sidan ett, sida vid sida se trespaltiga annonser från de båda företagen. ”Karlssons ateljé rekommenderas” och ”F d Edlunds ateljé rekommenderas”.

E BJÖRKLUND

UNDERTECKNAD

som nu övertagit f d Edlunds ateljé rekommenderar mig hos den ärade allmänheten till utförande av all slags fotografering och då jag under flera år praktiserat såväl i Sverige som på de förnämsta ateljéer i Berlin, London, New York och på världsutställningen i Chicago är jag fullt förvissad om att kunna tillfredsställa de högsta fodringar. All porträttering sker ögonblickligen med nya och utmärkta instrument
E BJÖRKLUND

Det är en berest man som nu kommer till Arboga och som t o m varit i Amerika. Nu vill han förmedla sina erfarenheter därifrån till arbogaborna och annonserar: ”Som kabinettskort numera i Amerika uteslutande och i utlandet i övrigt till större delen används framför visitkort och för att i någon mån medverka till spridning av samma åsikter erhåller varje beställning av ett dussin visitkort under december månad ett kabinettskort gratis”. (Kabinettskort =en större bild.)

JULUTSTÄLLNING

Björklund är en man med nya idéer och inför julen 1894 annonserar han:

UTI F D EDLUNDS ATELJÉER

anordnas fr.o.m. instundande måndag stor julutställning och försäljning av fotografier varibland kan nämnas vyer av Arboga, Kungsör, Höjen, Hjelmare kanal m fl. Såsom särskilt lämplig juklapp framhålles fotografkort också passande till gratulationer.

Trots sin erfarenhet och sina goda idéer lyckas tydligen inte Björklund. Redan efter ett halvår lämnar han f d Edlunds ateljéer.

Några bilder tagna av Lutherus Schriver Anderson eller Björklund är inte kända.

ANDERSSON & THORSELL

År 1893 flyttar Mauritz Edlund från Arboga men utan konkurrent blir inte August Karlsson. Edlund överlåter sin ateljé till Lutherus Schriver Andersson och dessutom öppnar Andersson & Thorsell ateljé den 30 maj 1893 och de fotograferar i den nyuppförda ateljén Ringsborg. ”rekommendera vi oss härmed i den välvilliga allmänhetens hågkomst”. Först efter 2 år kommer deras nästa annons som meddelar att priset för nattvardsungdomar är lägre. Efter ytterligare två år nästa annons som meddelar att rörelsen överlåts.

Ateljé Ringsborg låg i korsningen Kapellgatan-Österled

FÖRSTA KVINNLIGA FOTOGRAFEN

med egen ateljé i Arboga blir Ada Lindhe när hon 1895 övertar Björklunds ateljé - f d Edlunds ateljéer. Märkligt nog är det inte Björklund utan hans företrädare, Lutherus Schriver Andersson, som är säljare. Namnet ändras nu till Ada Lindhes Atelier.

Hon etablerar sig i den s k Spangenbergiska gården där flera fotografer redan verkat och fler skulle komma i framtiden. Hennes telefonnummer löste ett litet problem. Vi hade en tid varit osäkra om var Sam Brun hade sin ateljé innan han flyttade upp på Nygatan, Adas telefonnummer är 78, samma nummer som Sam Brun hade i alla år och även efterträdaren Lennart Andersson. Visserligen med några siffror till framför. Ganska säkert var det alltså i Spangenbergiska gården Sam började sin karriär i Arboga.

Ada Lindhe dyker upp i spalterna ytterligare en gång. ”För att få användning för ett parti kartonger med föregående firmas namnstämpel kommer undertecknad att lämna ett större kort gratis till varje dussin visitkort á 6 kronor. Billigare visitkort kommer även att tillhandahållas”. Troligen är det Björklunds efterlämnade kabinettskartonger som avses.

I en senare annons meddelas att hon åter öppnat. Nu är det öppet varje dag utom söndag mellan kl 9 fm och 5 em. Det är första gången fotografen väljer att ha söndagen som ledig dag. Det finns ett förbehåll. Annan tid kan erhållas efter avtal.

Fröken Maggie Åbergh på bilden t h var en mycket flitig kund hos fotograferna i Arboga .

Det var inte alls ovanligt att arbogaborna först gick till en och sedan till nästa fotograf. Säkert tyckte många att det var roligt att fotografera sig. Det hade ännu nyhetens behag. Att åka till Örebro och Stockholm för att fotografera sig, var också vanligt.

VIVAN NORBERG ÄNNU EN KVINNLIG FOTOGRAF

NY FOTOATELJÉ

är öppnad av undertecknad å Ringsborg och hålles
öppen alla dagar från 9 fm till 7 em

Arboga i maj 1897

Vivan Norberg

Uttrycket ny kan ifrågasättas. Det handlar i stället om övertagande av den ateljé Andersson & Thorsell startade 1893.

Uppe t h ses Maria Fahlström, nedre raden t h garvare Hallin, nedre raden t v Zuma Crug, dotter till färgare Crug i Crugska gården.

Det är okänt hur länge Vivan Norberg var kvar i Arboga. En något osäker uppgift talar om att hon var kvar till 1910.

BILDER I ARBOGA TIDNING

”Fr o m den 24 september 1912 kommer Arboga Tidning att meddela illustrationer till dagskrönikan”. Till en början blir det bilder på kungligheter i olika ofredsländer och en och annan gatubild från något krigförande land. Ännu skulle det ta ett 30-tal år innan bilden på allvar blev en viktig del av tidningen.

Tidningen uppmanar nu arbogaborna att skyndsamt prenumerera.

FILMEN HAR KOMMIT TILL ARBOGA

En bit in på 1900-talet kan arbogaborna gå på bio när de vill roa sig. Biografen Ringsborg annonserar visning av ”Spanskt blod”. För musiken svarar en person vi tidigare sett på bild i den här presentationen – Gustaf Sörman.

Biografen Tip-Top i Godtemplarlokalen visar en film om Napoleons liv och dessutom ”Den rätte” – ”med charmant fotografering som ger säregna effekter”

ÅMARKS ATELJÉ

annonserar år 1911: ”OBS utländsk praktik, nu senast i Tyskland” och att man gärna reser ut på landet och fotograferar.

SELMA HAGMAN

heter nästa kvinnliga fotograf som etablerar sig i Arboga. Hon övertar den Wessmanska ateljén Ringsborg och gör reklam med ett antal småannonser. Ett år senare känner hon sig föranlåten annonsera: ”på förekommen anledning meddelas att jag visst inte tänker flytta. Ateljén är öppen alla dagar”.

Några bilder tagna av Selma känner vi inte till. .

ÅR 1899 VILL ARBOGA BOKTRYCKERI

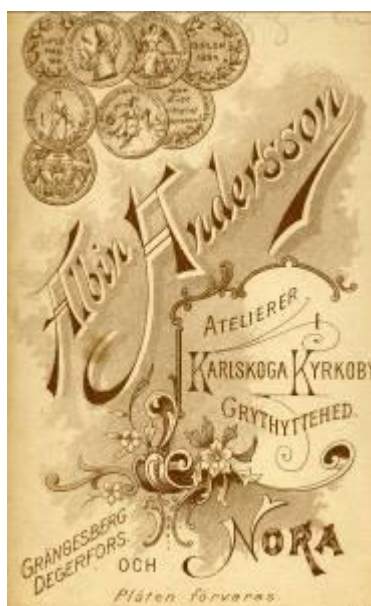
vara med när det gäller bilder. Inför den stundande julen erbjuder man hugade spekulanter gummerade och perforerade frimärksfotografier lämpliga att klistra på brev och mycket annat. De framställs efter insänt foto.

ILLUSTRERADE FÖRELÄSNINGAR

annonseras det om. Sådana äger rum i Järnäs, Lunger och Emaus. ”De belyses med 1.000-tals vyer från nästan alla jordens länder. Förstklassig apparat med 1.500 normalljus. Ingen bör missa den lärorika föreställningen. Entré första plats 50 öre, 2:dra plats 30 öre”.

ALBIN ANDERSSON – MED MÅNGA JÄRN I ELDEN

År 1900 överlåter Ada Lindhe sin ateljé till Albin Andersson. Han är en man med omfattande verksamhet. Vid den här tiden har han förutom i Arboga också ateljéer i Karlskoga kyrkby, Degerfors, Grängesberg, Grythytted och Nora. Han är prisbelönt i Stockholm, Malmö, Örebro och Uddevalla. Hur länge han var kvar i Arboga finns inga uppgifter om. Han annonserar inte, inte ens en annons om firmans försäljning har gått att finna. Det finns många bilder tagna i Arboga efter Andersson och det bör tyda på att han stannade i något år och kanske mer.

I mitten ovan grosshandlare Berglund från Arboga. Han är säkert fotograferad i Arboga. Men är kartongerna slut tager man vad man haver. Uppe t h kapten C J von Scheven.

På nästa sida Ingeborg Wettergren i teaterkostymering

Bilderna ovan tagna av Albin Andersson

ELIN THEORELL

är nästa kvinnliga fotograf som kommer till Arboga i juli 1902. Först den 18/6 1907 dyker hennes namn upp. Då överlåter hon sin rörelse till ännu en kvinnlig fotograf, Karin Åmark. I övrigt finns inga uppgifter om Elin Theorell. Några bilder finns emellertid bevarade efter henne.

ÄNNU EN KVINNLIG FOTOGRAF KARIN ÅMARK

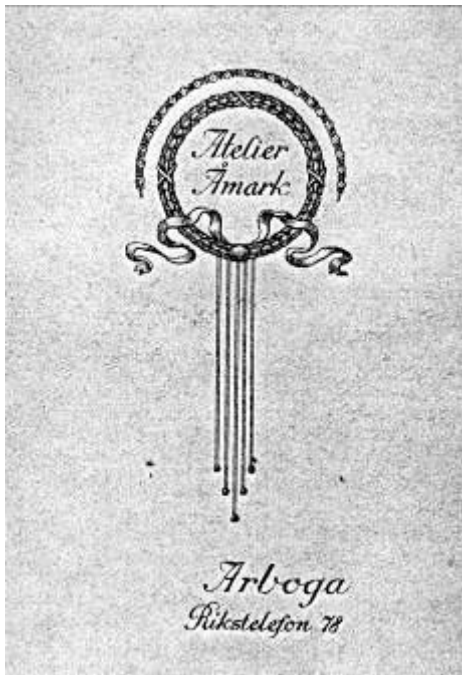

År 1907 överlåter Elin Theorell sin ateljé till Karin Åmark. Det är mycket troligt att Elin Theorells ateljé fanns i Spangenbergsgården och det är där Åmark börjar sin verksamhet. Det finns aldrig några adresser i fotografernas reklam – bara att det är i styrman Östlings hus, änkefru Rydins hus o s v som fotografen finns. Troligen hade Åmark uppdrag för Arboga Mekaniska Verkstad. Hennes namn förekommer på bilder därifrån och hon har också tagit många foton vid bygget av Grindberga kraftstation på 1910-talet.

SIGNE ÅMARK ÖPPNAR I FELLINGSBRO

När Karin Åmark annonserar två år senare får man veta att Signe Åmark – mor, dotter eller syster? – öppnar ny ateljé i Fellingsbro. När Åmarks ateljé i Arboga år 1916 överläts till Sam Brun är det Signe Åmark som står som säljare.

Några bilder tagna av S Åmark är inte kända – såvida det inte är hon som var fotograf när Karin Åmark gifte sig med stationsskrivaren Sture von Scheven i Arboga.

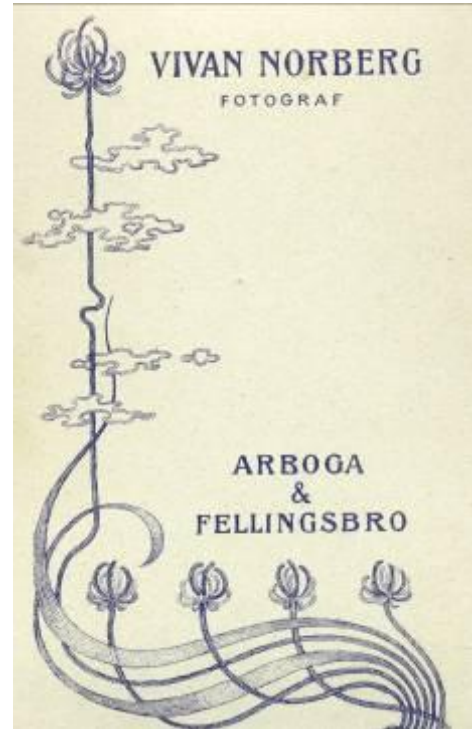

Karin Åmark har en liten modernare utformning av baksidorna på sina visitkortsbilder. Visst är det en skojig bild som visar brudparet von Scheven-Åmark. Vänder man på bilden ser man brudparets baksida.

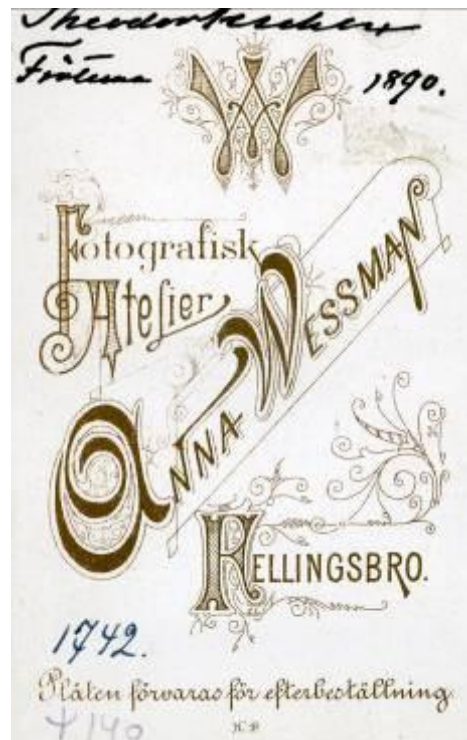
Tre porträtt tagna av Karin Åmark. På den undre bilden Ivan Holmberg i landstormsuniform.

W WESSMAN ÅR 1910

Den 29 april 1910 överläter Ada Lindhe sin Atelje Ringsborg till W Wessman. Fotografen lämnar Arboga år 1915 eller möjligen något tidigare. Någon bild signerad W Wessman är inte känd.

Just de här åren är en fotograf Anna Wessman verksam i Kungsör. Om de hade något med varandra att göra är okänt. Tydligt hade Anna också ateljé i Fellingsbro där nedanstående bild av Theodor Fischer från Frötuna tagits.

SAM BRUN 1916

År 1916 kommer fotografen Sam Brun till Arboga och övertar den Åmarkska ateljén i den Spangenbergsgården. Han blir den ledande arbogafotografen ända fram till sin död 1946.

År 1923 blir han ägare till den fastighet på Nygatan som alltsedan dess gått under namnet Bruns.

Vid den här tiden har de så kallade visitkorterna – små bilder cirka 6x9 cm på styv kartong – sett sin bästa tid. Det är möjligt att Sam Brun var den första arbogafotograf som aldrig tog några visitkortsbilder.

Sam Brun kom inte bara att bli en duktig porträttfotograf utan han ägnade också mycket tid åt att fotografera olika miljöer i Arboga och dessutom massor av olika fester och annat under hans 30 år i Arboga.

Porträtt tagna av Sam Brun. Personerna okända.

Till en början låg Ateljé Brun på tvärgatan ner mot Hamngatan, Skeppargränd.

Det är verkligen inte få arbogabor som kommit till nedanstående hus för brudfoto, guldbrylllopsfoto, porträtt, passfoto och mycket annat. 100-tals är de konfirmander som Sam Brun fotograferat. De 90 årens negativsamling är imponerande och Sams alla bilder av miljöer som nu är borta utgör en stor kulturskatt.

BRUNS FOTO

Ateljéfotograferingen utgjorde kärnan i den här tidens fotografiska verksamhet. Brun blev den första av alla arbogafotografer för vilken försäljningen av kameror, film och tillbehör kom att ha betydelse. Även om sortimentet av kameror och optik inte alltid var särskilt imponerande, vilket framgår av bilden. Grammofoner fanns också med i sortimentet. Hittills hade det varit Bergströms Bokhandel som annonserat om kameror till salu.

NU FINNS ELEKTRISKT LJUS

De få gånger Sam Brun annonserar, framhåller han det elektriska ljuset. Han ”är helt oberoende av dagsljuset och efter mörkrets inbrott fotograferas vid elektriskt ljus”.

Sam Brun annonserar också ändrade tider för söndagsöppet och har nu öppet efter gudstjänsttid. Om det är av hänsyn till prästerskapet eller för att han själv ville gå i kyrkan är obekant.

På 1940-talet kommer förbud mot söndagsöppet. När det gäller brudfoto och ”annan nödvändig fotografering kan sådan utföras efter överenskommelse”. Hans annons erinrar om att försäljning av film på söndagar är förbjuden. ”Köp filmen redan i veckan. Helst hos oss”.

År 1921 öppnar Sam Brun filial i Fellingsbro och annonserar att man även där har tillgång till elektriskt ljus.

FINA ARBOGAVYER

Att Sam Brun tog många väldigt fina arbogavyer är välkänt även för dagens arbogabor. Ännu några år in på 2000-talet kunde de köpas hos Lennart Andersson innan han stängde Bruns foto för gott. År 1920 annonserar Sam Brun: "Din mammas gata. Stor sortering av Arbogavyer". Stadens bokhandlare vid den här tiden, Carl Nordqvist, gör i samma tidning reklam för: "Vackra Arbogavyer, Bruns panorama" som han säljer för 2.50 styck.

DOTTERN BIBBI TAR ÖVER

När Sam går bort är det dottern Bibbi och hennes man Valter Nilsson som tar över. De möter en tuffare marknad än Sam Brun. I slutet av 1940-talet öppnar Polyfoto, senare Carrefors Polyfoto, fotoateljé och affär för kameror och tillbehör. Mitt emot Polyfoto finns Birger Andersson fotoaffär som vid den här tiden övertas av Lasse Åhlin. Nisse Eriksson, senare Eggeborn, och Olle Andersson startar Press- & Reklambild som förutom pressbilder också har ateljé för porträtt och seriebilder.

Den hårda konkurrensen gör att Bibbi och Valter får det jobbigt. Kanske de heller inte var så särskilt intresserade av att driva affär och ger så småningom upp och överlåter i början av 1960-talet till en arbogabo, Lennart Andersson. Några år in på 2000-talet stänger Lennart Bruns för gott.

HILDEGARD HELLSTRÖM ÅR 1918

Arboga tycks ha stor dragningskraft på kvinnliga fotografer. År 1918 kommer Hildegard Hellström som övertar Selma Hagmans ateljé Ringsborg. Det är inte känt hur länge hon blev kvar men troligen endast en kortare tid. Ateljén flyttades vid den här tiden ut till Hjälmarens närhet där den blev sommarstuga. Två bilder finns bevarade efter Hildegard Hellström. Personerna på dem okända.

TORA GRAHN ÅR 1918

Samma år som Hildegard Hellström kommer till Arboga kommer också Tora Grahn. Hon skall ha haft sin ateljé "invid järnvägen på stadens norra område i närheten av Dragmansgatan". Två av tre bilder på denna sida är tyvärr fotostatkopior och ger ingen riktigt bra kvalitet.

GUSTAF ANGEL ÅR 1921

Gustaf Angel, född i Lund den 3 september 1882, har, när han kommer till Arboga, gått i lära hos flera olika fotografer, bl.a. hos den legendariske Aron Johansson i Göteborg. Han har också hunnit med att arbeta några år i Uppsala. Anledningen till etableringen i Arboga var att en nära släkting, byggmästaren John Segerstedt i Arboga, byggt ett nytt hus på Nygatan 5 med ateljévåning passande för en fotograf. Angel, som var en mycket duktig fotograf, kom att bli verksam i Arboga fram till sin död 1940.

Genom en framsynt insats av Arboga Museums intendent, Hanna Hartelius, kom Angels efterlämnade negativsamling på cirka 3,600 st,

att bli införlivade med museets samlingar.

AMATÖRFOTOGRAFER

fanns det säkert gott om i Arboga redan i början av 1900-talet. Märkligt nog förekommer i Arboga Tidning just inga annonser som nämner om framkallning och kopiering av amatörfilm eller kameraförsäljning. De småannonser som dyker upp vid ett par tillfällen svarar bokhandlare Nordqvist för. Han säljer kameror och tillbehör. Det är först 1921 som en yrkesfotograf, Gustaf Angel, i en annons nämner något om framkallning och kopiering. ”En ytterst stor prisnedsättning på alla fotografiarbeten, gäller även amatörarbeten”.

MÅNGA SKICKLIGA FOTOGRAFER

Det finns all anledning att hysa beundran för i första hand 1800-talets fotografer, som trots avsaknad av elektriskt ljus och med ett inte alla gånger perfekt negativmaterial, kunde åstadkomma så högklassiga bilder. Exponeringstiderna var till en början långa – flera sekunder – och de s k nackstöden förekom flitigt och var säkert till nytta.

Säkert var de flesta fotograferna duktiga yrkesmän. Ett bevis på detta är massor av visitkortsbilder som trots 150 års ålder ännu är helt perfekta i kvalitén.

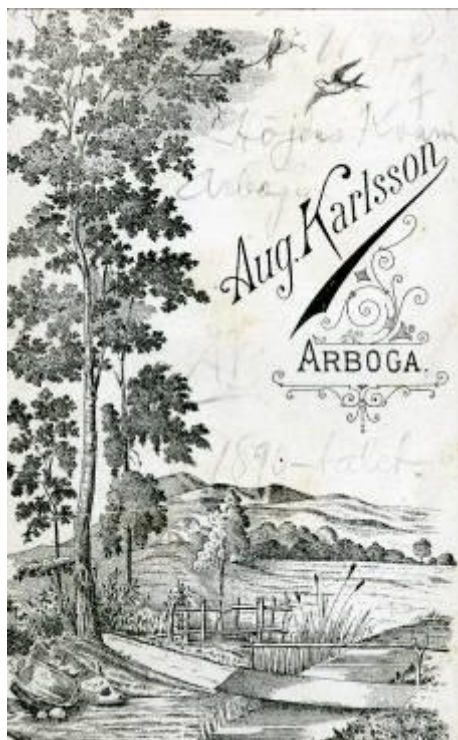
När väl kabinettskortet kom att ersätta det enklare visitkortet blev det större möjligheter för fotograferna. De kunde lägga mer arbete på varje tagning och många av de bilder Mauritz Edlund, August Karlsson, Karin Åmark, Sam Brun och Gustaf Angel m fl åstadkom är porträtt av högsta klass.

När torrplåtarna sett dagens ljus blev det inte längre nödvändigt att släpa med sig en skottkärra med uppfällt mörkrum. Många av Arbogas duktiga fotografer kom då att också ägna sig åt fotografering utanför ateljén. Tack vare deras insats finns i dag en stor och fin dokumentation av viktiga händelser och hur vår stad såg ut för 130 år sedan och framåt i tiden.

Cykeltävling anno dazumal

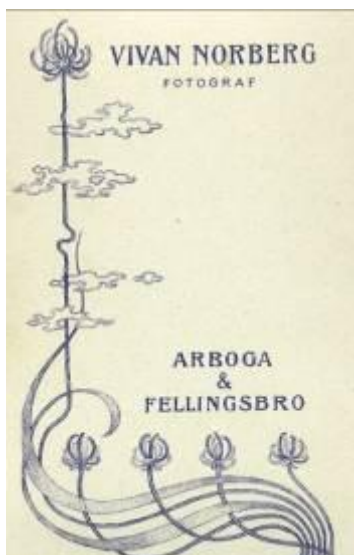
VISITKORT I MASSOR

Våtplåtsmetoden och albuminpapperet hade skapat förutsättningar för mass-framställning av bilder. År 1854 kunde en fransman ta patent på något som skulle komma att bli en jättesuccé – visitkortet, carte de visit. Tanken bakom var att kunna framställa billigare fotografier genom att göra åtta tagningar på en plåt. Ännu långt in på 1950-talet levde metoden kvar i form Polyfoto eller s.k. seriefoto, där kunden hade att välja på allt från 8 till 48 bilder på en plåt och få det hela kopierat på papper 24x30 cm. Storleken på bilderna berodde

på antalet.

Visitkortets format blev knappt 6x9 cm uppfordrat på en styv kartong. Snart började fotograferna göra reklam för det dubbelt så stora kabinettsfotot. Många konstiga format och benämningar skulle det bli i framtiden – promenad, viktorina, boudoir, salong, lyx och mignon t. ex.

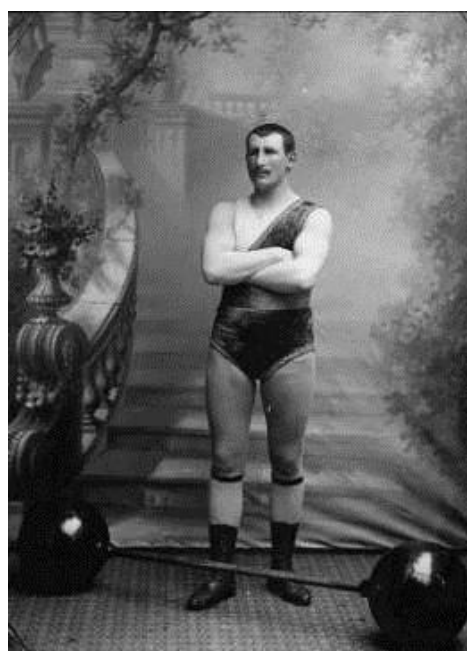
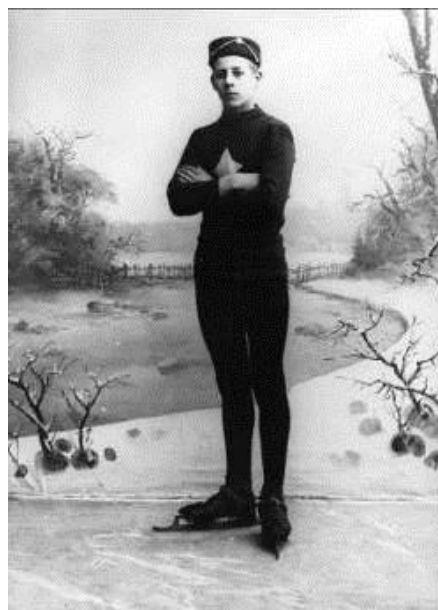
Det var inte bara kort på sig själva folk sparade på. Många fotografer sålde bilder av mer eller mindre kända personer och det kunde periodvis bli en samlarmani av stora mått.

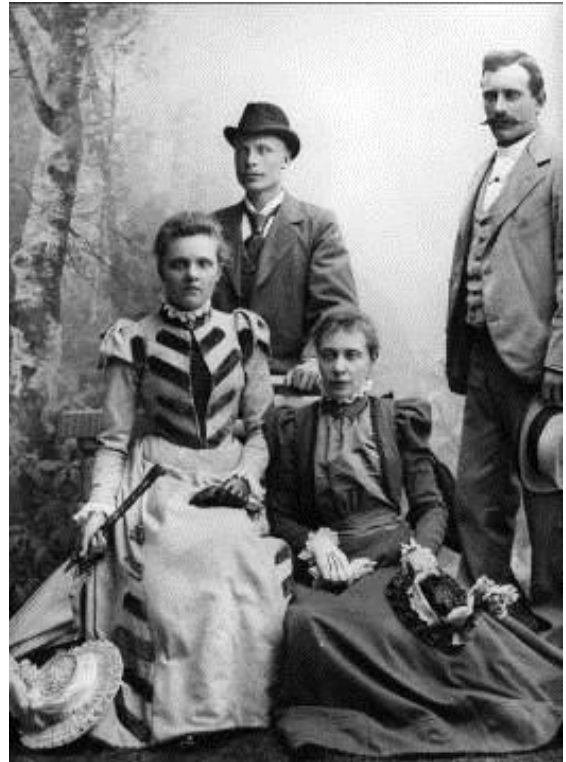
Det finns mängder av visitkort sparade från 1860-talet och framåt. Folk beställde bilderna dussinvis hos fotografen och det finns väl ingen arbogabo i hög ålder som inte har några visitbilder på sina anfäder liggande i lådorna.

DE LJUVLIGA BAKGRUNDERNA

De flesta ateljéerna höll sig med en rejäl mängd rekvisita. Eleganta stolar, fina fåtöljer, tjusiga pelare, tavlor i olika format och med olika motiv. små och stora bord, draperier, trapppräcken, krukväxter och jag vet inte allt.

Det kanske viktigaste tillbehöret för att skapa rätt stämning i bilden var nog bakgrunderna. Fotograferna var många gånger mästare på att välja rätt bakgrund för varje tagning.

Nog måste man erkänna att en rätt vald bakgrund många gånger höjer bildens kvalitet. Bord, stolar och ölfaskor kunde säkert fotografen, för att skapa stämning i bilden, plocka fram ur sitt förråd.

EFTER 1950 - FÖRÄNDRINGENS TID

Åren efter 1950 kom att kännetecknas av en enorm teknisk utveckling och stora krav på effektivisering och rationalisering. Av de fyra fotoaffärer och de fyra radioaffärer som fanns kring 1950 finns 2009 kvar en kombinerad foto-radio-teve-affär och en renodlad radio-teve-affär. Någon fotoateljé finns inte längre kvar men pass- och körkortsfoto klarar den kombinerade affären.

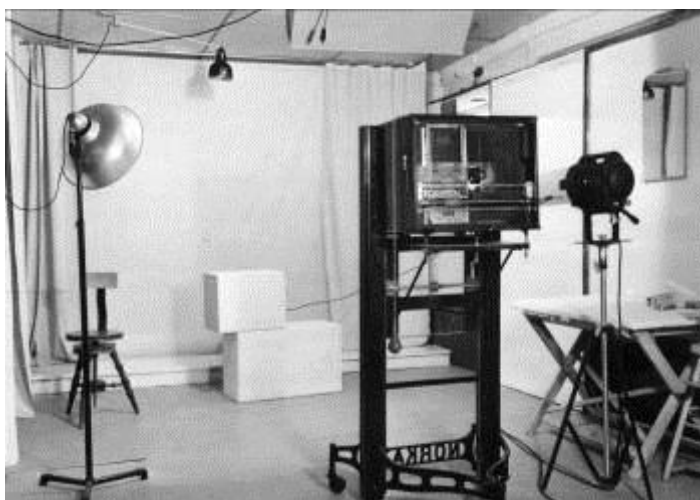
År 1950 fanns det plats även för mindre fotoaffärer. Det krävdes inga större lager då det var lätt att beställa varor även i små partier. En telefonorder före kl tre på kanske en kamera och tio filmer kom med post dagen efter, porto 1.60. År 1980 kunde den enda kvarvarande fotoaffären lämna en order varje månad på bestämd dag. Orderns sammansättning bestämdes till största delen av datorn. Allt för att rationalisera grossistens arbete och ge detaljisten bättre priser och därmed möjlighet att klara sig i priskonkurrensen.

Redan 1970 stod det klart att en ren fotoaffär, även i större städer än Arboga, skulle få mycket svårt att leva vidare i framtiden. Den naturliga lösningen för många fotoaffärer blev att utöka sortimentet med radio-teve.

I Arboga försvann Åhlins foto på 1960-talet och Carrefors Polyfoto köptes 1980 upp av Expert-Fotocenter som lade ner affären och blev på så sätt i stort sett ensam herre på täppan när det gällde kameror med tillbehör.

PRESS & REKLAMBILD

I mitten på 1940-talet startade Olle Andersson och Nisse Eriksson, senare Eggeborn, Press- & Reklambild. Efter en tid överläts företaget till Olle Eriksson. Olle Andersson flyttade till Västerås och bildade ett nytt företag för i huvudsak pressfotografering. Nisse Eggeborn blev fotohandlare och Eggeborns foto är i dag en Expertbutik. Olle Eriksson sysslade främst med

pressfotografering och ateljéverksamhet och i mindre skala kameraförsäljning. Den 1 december 1950 överlät Olle rörelsen till Lennart Öst. På den här tiden fanns affären på Västerlånggatan 3 som på den tiden fortfarande var lite av en affärgata, med riksbekant möbelaffär, motorcykelaffär, speceriaffär, brödbutik m.m. Pressfotograferingen avvecklades snart och i stället satsades på kameraförsäljning och ateljéverksamhet. Efter en kort tid flyttades verksamheten upp på Nygatan 38.

Ovan ateljén på Västerlånggatan

Bilderna från affärslokalen på Västerlånggatan.

NAMNET NU ARBOGA FOTOCENTER

I samband med flytten upp på Nygatan ändrades namnet till Arboga Fotocenter för att bättre svara mot verksamhetens art. År 1966 erbjöds företaget nya större lokaler i det intilliggande Telehuset.

Det blev en för den tiden och med tanke på Arbogas storlek mycket imponerande affär.

Del av affärslokalen på Nygatan 38, Tre Valv

Från invigningen av nya affären i Telehuset 1966

OCH EFTER 1966 EXPERT-FOTOCENTER

VARFÖR FINNS FOTOCENTER KVAR

Varför överlevde vissa företag priskonkurrensen och de stora förändringarna under 1900-talets andra hälft medan andra fick ge upp?

Expert-Fotocenter är den enda fotoaffären i Arboga som i dag finns kvar. En mycket viktig orsak var att man redan från början gick med i de olika former av samverkansgrupper, mer eller mindre lyckosamma, för gemensamma inköp som började på 1960-talet. En annan var medlemskapet i Linkopia. Inte bara ett laboratorium som framkallade och kopierade filmerna från medlemsföretagen till lägre pris än övriga laboratorier. Utan också samköpte kameror och tillbehör för medlemmarnas räkning och som kanske viktigast av allt – lade upp stora och verksamma annonsupplägg för varje affär. När så Expert hade sett dagens ljus hade all inköpssamverkan och alla annonsupplägg fått sin rätta form. Det talades länge om katter och hermeliner – de förstnämnda fristående affärer, de sistnämnda medlemmarna i olika samverkansorganisationer. Utan medlemskap i Linkopia och Expert hade inte heller Expert-Fotocenter funnits kvar i dag.

På grund av den tekniska utvecklingen skulle en ren fotoaffär, även i större städer än Arboga, få svårt att överleva. Lösningen blev en utökning av sortimentet. Redan i början av 1970 utökade Arboga Fotocenter sortimentet med radioapparater och enklare musikanläggningar. Några år senare hade butiken fullt sortiment även när det gällde TV-apparater. I dag utgör RGT-sortimentet ryggraden i företaget. Den förändringen var inte svår att göra tack vare medlemskapet i Expert. Där fanns allt för en väl sorterade Radio-Teveaffär.

Förändringarna fortsätter i rask fart även i början av 2000-talet. Digitalkamerans entré har förändrat mycket. Många affärer känner i dag oro inför framtiden och det med all rätt. Det gäller att vara lyhörd och hänga med i förändringarna.

ARBOGA RADIO- & FOTOMAGASIN

låg på Smedjegatan. Det är osäkert vilket år firman startade men den fanns på 1940-talet och ägare var Birger Andersson. Försäljningen av fotoartiklar var blygsam och det är osäkert om det förekom någon form av fotografering. Affären överläts på 1940-talet till Lasse Åhlin.

ÅHLINS FOTO

övertog Birger Anderssons rörelse. Affären låg på Smedjegatan mitt emot Polyfoto. Lasse var något av en bohem och man naggar absolut inte sanningen i kanten om man påstår att han bedrev en något originell verksamhet. Lasse var en intelligent och trevlig kille som mestadels kallades för Trollet. Ett passande namn med tanke på att han var liten och hade en jättestor hårkalufs. Kanske det är på sin plats att berätta hur han fick namnet. När ”flyget” byggdes i Arboga på 1940-talet utgjordes en stor del av arbetet med att spränga in sig i berget för att få skyddade lokaler. Lasse var ofta där ute och fotograferade, även inne i berget. Vid ett tillfälle var en laddning klar och larmet för sprängning gick. Om Lasse inte hörde signalerna eller inte förstod dem är okänt. Utanför stod arbetarna och väntade på smällen. Den kom och ett väldigt rökmoln vällde ut och de blev milt uttryckt en aning förvånade när de mitt i alltihop fick se ett livs levande troll, Lasse Åhlin. Lasse klarade sig utan skador men blev i fortsättningen Trollet för alla och envar.

Fotografering av trafikolyckor för polisens räkning ingick i Lasses arbetsuppgifter. Hur många gånger han utförde det arbetet utan film i kameran är okänt men det lär ha inträffat många gånger. Även om antalet säkert har ökat i takt med att historien berättats.

Vid pressfotografering var det ofta bråttom och det gällde att få filmen framkallad och torr snabbt. Lasse hade sitt eget recept för torkning. En film i varje hand och så en cykeltur runt ett par kvarter och saken var klar. Kanske inte alldeles dammfritt men fort gick det.

I huset där Lasse hade sin verksamhet fanns ett portvalv. I det valvet hängde Lasse framkallade filmer på tork, det luftade bra men tyvärr dammade det också rejält från gatans trafik. Fördelen med valvet var att kunderna kunde gå dit efter affärens stängning och hämta sin film. Ofta lämnades affären utan tillsyn men det fungerade bra – arbogaborna var ärliga på den tiden. Också. Åhlins Foto upphörde någon gång på 1960-talet.

POLYFOTO

I mitten av 1940-talet startade Polyfoto med Sigrid Carrefors som ägare. Nu introducerades den nya formen av porträttfotografering, Polyfoto eller seriefoto. I stället för en bladfilm eller glasplåt i format 12x16 eller 18x24 cm för varje bild togs nu i stället från 8 upp till 48 bilder per negativ. Bilderna levererades på ett fotopapper 24x30 cm. Med 8 tagningar blev bilderna rätt så stora, med 48 tagningar pyttesmå. Nackdelen med den här typen av fotografering var att alla bilderna gjordes på en gång och därför var det nödvändigt med i stort sett samma ljussättning. Den här typen av fotografering förekom långt in på 1950-talet då Hasselbladskameran blev vanlig i ateljéerna. Nu togs i stället 9 tagningar på negativ 4,5x6 eller 6x6 och bilderna gjordes i format 6x9 cm och levererades i s k dragspel. Nu var det inte längre nödvändigt med samma ljussättning på alla tagningarna, nu hade fotografen fria händer att förändra ljuset.

I slutet av 1940-talet annonserade Polyfoto flitigt om kameror och tillbehör. Sigrids make Manne hade som så många andra flyttat till Arboga för en tjänst på CVA. Så småningom började Manne i affären och namnet ändrades då till Carrefors Polyfoto.

Affären fanns på Smedjegatan 3 men flyttades troligen i slutet av 1960-talet till Järntorgsgatan. (De lokaler där Bergmans guld finns 2009.) År 1979 köptes Carrefors Polyfoto av Lennart Öst i Expert-Fotocenter. Carrefors Polyfoto lades nu ner och Expert-Fotocenter blev därmed i stort sett ensamma på apparatsidan i Arboga.

SPANGENBERGSKA GÅRDEN

där så många av Arbogas fotografer hade sin verksamhet låg på Skeppargränd mellan Hamngatan och Strandvägen.

NU ÄR ALLT SLUT

150-ÅRIG EPOK HAR GÅTT I GRAVEN

I 150 år kunde arbogaborna glädja sig åt duktiga fotografer. Skickliga yrkesmän som kunde ta förstklassiga porträtt och dokumentera livet i vår lilla stad. Nu är den tiden över.

År 2009 finns inte längre en enda ateljé eller porträttfotograf kvar i Arboga. Den arbogabo som vill bli porträtterad får söka sig till angränsande städer. En i sanning ledsam utveckling.

August Karlssons porträttbilder som ingår i boken om fotograferna.

30-03	19AM-1551
30-03	19AM-271
60-11	19AM-644
60-11	19AM 610
60-11	19AM-625
60-11	19AM-629
60-11	19AM-688
60-11	19AM-715
60-11	19AM-723
60-11	19AM-725
60-11	19AM-634
60-11	19AM-646
60-11	19AM-631
60-11	19AM-659
60-11	19AM-615
60-11	19AM-609
60-11	19AM-657
60-11	19AM-664
60-11	19AM-624

FOTOGRAFER VERKSAMMA I ARBOGA

- 1859 Ludvig Siemers. Herr Le Cogs hus på Kapellgatan.
- 1859 R Sellström. Herr Le Cogs hus på Kapellgatan.
- 1863 J P Bergh. Änkefru Rydins gård, en trappa upp, kvarteret Helge And
- 1863 C J O Hedwall. Källarmästare Bodins ateljé, kvarteret Helge Kors.
- 1866 Axel Rydin. Styrman Östlings gård, senare kallad Spangenbergiska gården
- 1868 Henrik Rydin Adress som ovanstående.
- 1869 P M Lindstedt. Adress som ovanstående
- 1869 C Aug Johansson. Spangenbergiska gården. Flyttade till f d åldermannen Södermans gård, Kapellgatan 3-9.
- 1877 E Theofr. Lindblom, Spangenbergiska gården
- 1880 August Wahlström och Mauritz Edlund, Spangenbergiska gården
- 1881 Mauritz Edlund driver ovanstående rörelse vidare ensam.
- 1887 August Karlsson. ”Bakom norra väggen vid föräldrahemmet Karlsro” norr om järnvägen vid Mekaniska Verkstaden. Hade även tältateljé.
- 1890 August Karlsson. Har nu fått Ateljé Västergården färdig. Nära Karlsro.
- 1893 Anderssons- & Thorsell, Atelje Ringsborg.
- 1893 Lutherus Schriver Andersson, Spangenbergiska gården. Ateljén förestås av Gustaf Broman.
- 1894 E Björklund, Spangenbergiska gården.
- 1895 Ada Lindhe. Spangenbergiska gården.

- 1897 Vivan Norberg. Ateljé Ringsborg.
- 1900 Albin Andersson. Spangenbergska gården.
- 1902 Elin Theorell. Spangenbergska gården.
- 1902 Hulda Karlsson. Syster till August Karlsson förestår Ateljé Västergården medan August under fyra år verksam i Norrköping.
- 1907 Karin Åmark. Spangenbergska gården.
- 1910 W Wessman, Ateljé Ringsborg.
- 1912 Signe Åmark. (Årtalet något osäkert). Spangenbergska gården.
- 1915 Selma Hagman. Ateljé Ringborg.
- 1916 Sam Brun. Spangenbergska gården. Flyttade 1923 upp på Nygatan.
- 1918 Hildegard Hellström. Ateljé Ringsborg.
- 1918 Tora Grahn. ”invid järnvägen på stadens norra område i närheten av Dragmansgatan”.
- 1921 Gustaf Angel. Nygatan 5.
- 1946 Bibbi Brun och Valter Nilsson, Bruns foto Nygatan.
- 1945 (omkring) Sigrid och Manne Carrefors, Polyfoto, Smedjegatan, senare Järntorgsgatan
- 1945 (omkring), Birger Andersson, Arboga Radio & Fotomagasin, Smedjegatan
- 1946 (omkring), Lasse Åhlin, Åhlins foto, Smedjegatan
- 1945 Nisse Eriksson, senare Eggeborn, Press- & Reklambild, Västerlånggatan
- 1945 Olle Andersson, som ovan
- 1947 Olle Eriksson, som ovan

- 1950 Lennart Öst, Press- & Reklambild, senare Fotocenter och Expert-Fotocenter
- 1951 Reinhold och Inga Carlsson, Sturebild
- 1960 (omkring), Ingvar Magnusson, Fotograf Ingvar Magnusson.
- 1962 Lennart Andersson, Bruns Foto, Nygatan.
- 1983 Rolf Rickardsson, Övertog 1983 Expert Fotocenter. Anställd i företaget sedan 1950-talet. Överlät på 2000-talet till dottern Annika
- 2000 Fotograf Hans Hedin. Ägnar sig åt industrifotografering.
- 2004 Annika Rickardsson som överlät till
- 2008 Fredrik Lennrud. Expert-Fotocenter, foto och radio-teveaffär. Tar pass och körkortsfoto.